

KRONİK

Doğal, Kültürel Varlıklar ve AKP: Orman Alanlarının Satışı, Sit Alanlarının İmara Açılması

Dr. Bülent Duru, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi

Onca yılın liberal iktidarlarından sonra AKP gibi "milliyetçi-maneviyatçı" bir partinin yönetime gelmesi kent ve çevre sorunları için bir umut işareti olarak görülebilirdi. 12 Eylül sonrası askeri yönetim döneminde, bütün doğal, tarihi, kültürel değerlerin döviz sıkıntısını giderecek bir ekonomik kaynak olarak ele alındığı, bu yolda, Turizmi Teşvik Kanunu gibi doğal varlıklardan gelir elde etmeye yönelik yasal düzenlemelerin birbiri ardına yaşama geçirilmeye başlandığı bilinmekte. Özellikle ANAP döneminde ve sonrasında bu politika sürdürülmüş, nükleer santral projeleri, altın arama faaliyetleri, otoyol yapımlarında da görülebileceği gibi, ekoloji/ekonomi ikileminde tercihler hep ikincisinden yana kullanılmıştı. Oysa AKP iktidarı liberal hükümetlere tepki olarak doğmuştu; dolayısıyla bütün alanlarda öncekilerden farklı olması bekleniyordu. Üstelik eski İstanbul Belediye Başkanı R. Tayyip Erdoğan'ın, başkanlığı sırasında Boğaz için üçüncü köprü yerine tüpgeçiti savunması ya da Koç Üniversitesi'nin ormanlık alanda kurulmasına karşı çıkması gibi "yeşil" yönleri de bulunmaktaydı. Ancak aradan geçen yaklaşık bir yıl gösteriyor ki, kendisini "muhafazakar demokrat" olarak tanımlayan yeni hükümet kent ve çevre politikalarında liberal politikaları uygulamada önceki iktidarları epeyce geride bırakmaktadır. Bu kadar kısa bir süre içinde, orman alanlarının özelleştirilmesi; sit alanlarının imara açılması; kıyı alanlarında özel mülkiyete olanak tanınması; sulak alanlarda, kıyılarda, turizm yörelerinde, sit alanlarında madencilik faaliyetlerine izin verilmesi gibi konuların gündeme getirilmesi ve çok sayıda yasa tasarısının hazırlanması bunun kanıtlarından yalnızca birkaçı.

Aslında doğal değerlerin ekonomik getiri uğruna bir kaynak olarak değerlendirilmesi düşüncesi AKP'nin kendi hükümet programında özellikle vurgulanan bir konu. Bir başka biçimde belirtmek gerekirse, AKP iktidarı, daha en başında, hükümet kurulurken çevresel değerlerin ekonomik etkinlikler için kullanılacağını açıklamıştı. Her ne kadar Kasım 2002'de işbaşına gelen 58. Gül Hükümeti Programı'nda, "doğal ve çevresel varlıkların korunmasından", "gelecek kuşaklara yaşanabilir bir coğrafya bırakmaktan" söz edilse de, R. Tayyip Erdoğan önderliğinde Mart 2003'de kurulan 2. AKP Hükümeti

Programı'nda, çevre sorunları yalnızca, rekabeti engelleyen kısıtlamaların kaldırılması bahsinde anılmakta, doğal değerler birer sermaye stoğu olarak görülmektedir:

"Yasal düzenlemeler yoluyla **rekabeti** engelleyen kısıtlamalar kaldırılacak, çevreyi koruma ve etkin düzenleme ve denetim gerçekleştirilecektir. Çevrenin **sermaye stoku** olarak ele alınması gereken hava, ısı, su, mineral ve diğerleri, tüm ekonomik birimlerin faaliyetlerinin yapı ve kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu konuda duyarlılık artırılacak ve söz konusu stokta değişim yaratan çevresel yapıda kötüye gidiş, gürültü, kirlenme ve değişim maliyetlerini belirlemek amacıyla sosyal refah ağırlıklı gelişim, yaklaşım geliştirilecektir... " (Vurgular bana aittir.)

Dolayısıyla yeni hükümet en azından bu konuda dürüst davranmakta, daha başından, programı ile uygulamaları arasındaki tutarsızlık eleştirilerinin önünü kesmektedir.

AKP hükümetinin doğal değerleri ekonomik kaynağa dönüştürme yönünde ilk girişimi orman niteliğini kaybetmiş yerlerin satışı ve devlet ormanlarının gerçek ve tüzel kişilerce işletilebilmesine ilişkindir. Yurtdışı ve yurtiçi kaynak arayışında umduğunu bulamayan hükümet, yaklaşan yerel seçimlerin de etkisiyle olsa gerek, akla ilk olarak ormanların elden çıkarılmasını getirmiştir. Gerçekleştirilmesi tasarlanan değişiklik ile ormanların özel kesimce de işletilebilmesi; orman niteliğini yitirmiş yerlerin hiçbir sınırlamaya bağlı tutulmaksızın herkese satılabilmesi, tahsis edilebilmesi ve kiraya verilebilmesi olanaklı kılınmak istenmektedir. Örneğin 2003 Temmuzunda bilgisayarın başına geçip "Çevre ve Orman"ı korumak üzere kurulan bakanlığın web sayfasına bakanlar ormanlık alanların neden satılması gerektiğini açıklayan bilgisayar animasyonlarıyla karşılaşacak, yine aynı dönemde gazeteleri açarlarsa, aynı bakanlığın başındaki kişinin kıyı illerinde m²'si 20 dolara satılabilecek çok değerli arsaların 25 milyar dolar gibi bir gelir getireceğinden söz ettiğini okuyabileceklerdir.

Yaklaşık 1 milyon kişinin yaşadığı orman niteliğini kaybetmiş bu alanların büyük bölümünün yerleşim yerlerine dönüşmüş hatta üzerlerinde köy, belde ve ilçelerin kurulmuş olması; hazine adına orman sınırları dışına çıkartılan yerlerin alım-satıma konu olması ve kimilerinin birkaç kez el değiştirmesi; bu kişilerin üzerindeki arazilerle ilgili tasarruf haklarını kullanamaması; mülkiyet sorunlarının devam etmesi; sorunların çözümü için rüşvetin yaygın biçimde kullanılması; altyapısı sağlanmış 400 bin bina ve işyerini boşaltıp yıkmının, hem ekonomik hem de sosyal açıdan imkansız

olması, bu alanları satışa sunmanın gerekçeleri olarak öne sürülmektedir. Buna göre, İstanbul, İzmir, Antalya ve Muğla gibi arazi bedelinin yüksek olduğu yerlerde bulunan, değeri yaklaşık olarak 20-25 milyar dolara ulaşan ve yeniden orman olarak değerlendirilmesi olanaklı görülmeyen bu alanlar mevcut haliyle kaderine terk edilemeyeceğine göre sahip olduğu nitelikler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Hükümet yetkililerine göre, bu yerlerin satılması durumunda, mülkiyet sorunları çözülecek; adli ve idari yargıdaki dava sayıları önemli ölçüde azalacak; bu alanları fiilen kullanmakta olanlar hak sahipliği konumunu elde edecekler. Üstelik bu durum ekonomiye bir canlanma getirecek, orman köylüsünün sosyo-ekonomik yönden kalkınmasına katkı sağlayacak ve buralardan alınacak vergilerle Hazine büyük bir gelir kazanacaktır.

Aslında AKP'nin ormanlık alanları satma girişimi yeni değil; daha önceki iktidarlar sırasında da bu yönde girişimler olmuş ancak hepsi de Anayasa Mahkemesi'nin anayasaya aykırılık engeliyle karşılaşmıştı. Ancak görülen o ki hükümet, bütün kamuoyu baskısına, yasal düzenlemelere ve yargı kararlarına rağmen 2B olarak anılan bu alanları bir biçimde satarak gelir elde etmeyi kafasına koymuş. Anayasa Mahkemesi'nin orman niteliğini yitirmiş yerlerin satışına ve devlet ormanlarının gerçek ya da tüzel kişilerce işletilebilmesine ilişkin yasal düzenlemeleri iptal etmesinin ardından bu kez çözümün Anayasa'nın ilgili maddelerini değiştirme girişiminde aranmasını ve Temmuz 2003'de kızılâğaç ve kestanelerin orman tanımından çıkarılmasına ilişkin yeni bir tasarı hazırlanmasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Anlaşılan hükümetin orman alanlarına ilişkin planları bitmeyecek.

Türkiye'de bugüne değin orman alanlarının sınırlarının doğru dürüst belirlenemediği, kadaströ çalışmalarının tamamlanamadığı ve düzenli aralıklarla binlerce hektar alanın turizm, yerleşim, sanayi, madencilik, eğitim, savunma gibi amaçlarla orman sınırları dışına çıkarıldığı bilinmekte. Ancak bu durum yeterli görülüyor olacak ki, bu sefer de elde kalan son alanlara göz dikiliyor. Tasarının gerçekleşmesiyle ormanlarda, kıyılarda, baraj koruma bölgelerinde bir biçimde yapılmış yapıların yasallık kazanacağı, bir daha buraları eski doğal durumuna çevirme olanağının ortadan kalkacağı, af beklentisiyle yeni orman suçlarının ve kaçak yapılaşmanın artacağı, orman yangınlarında ani artışların yaşanacağı tekrarlana tekrarlana iyice belleklere yerleşen gerçeklerden. Özellikle seçim dönemlerinde ve ormanlarla ilgili yasal düzenlemelerin gerçekleştirildiği yıllarda orman yangını sayısındaki ani sıçrayışın başka bir açıklaması da olamaz herhalde. Buna eklenmesi gereken başka bir nokta da, özellikle yangın mevsimlerinde Orman Bölge Müdürlerinin görevden alınarak deneyimsiz kişilerin işbaşına getirilmesi ya da yangın hizmetlerinin vekaleten yürütülmesi. Kuşkusuz bu durumu da siyasetin doğal

varlıklara olumsuz etkisi çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Yukarıda sözü edilen gerekçelerden de anlaşılacağı gibi, ormanların ekonomik kaynak olarak sınırsızca kullanılmasından yana olan hükümet, "orman niteliğini kaybetmiş yerler" sözünü dar bir biçimde yorumlayarak, ağaçları yanma ya da kesilme sonucunda çıplak kalan alanların orman niteliğini kaybetmiş olduğunu, buraların bir an önce ekonomiye kazandırılması gerektiğine inanmakta. Oysa, ormanın yalnızca ağaçlardan oluşmadığı; ağaçları yok olsa da buraların yaşam ortamı olma özelliğini koruduğu; geriye kalan canlı türlerinin ormanı eski haline getirme gizilgücünü taşıdığı ve yeni ağaç dikimleriyle buraların yine ormanlık alana geri dönebileceği bilinmekte. Tasarının gerçekleşmesi durumunda, ormanlık alanların öncelikle orman köylüsüne satılacağı iddiasının gerçekleşmesinin çok güç olacağını görmek için de kahin olmaya gerek yok. Çevre ve Orman Bakanlığı verilerine göre, yaklaşık 20293 orman köyünde yaşayan ve ulusal gelirden en küçük payı (yıllık 250-300 dolar civarında) alan 7.5 milyon kişinin yalnızca çok küçük bir bölümünün bu alanları satın alma şansına sahip olabileceği çok açık. Orman niteliğini yitiren alanların satışından elde edilecek gelir bir yana bırakılacak olursa, hükümetin bu kararının ardında birbirleriyle bağlantılı iki etmenin bulunduğu söylenebilir. Özellikle kıyı bölgelerindeki turizmcilerle kereste ticaretiyle uğraşanların hükümet üzerinde kurdukları ağır baskı ve yaklaşan yerel seçimler dolayısıyla tasarılarından olumlu biçimde etkilenecek geniş bir kitleyi AKP'ye çekme arzusu. Bu açıdan, AKP'nin önümüzdeki yerel seçimlerde ormanlık alanlardaki oy değişimini izlemek oldukça öğretici olacaktır.

AKP Hükümetinin doğal ve kültürel varlıkları ekonomik etkinlikler içinde değerlendirme hamlesinin ikinci ayağınımsa sit alanlarının imara açılması oluşturuyor. Mali sıkıntı içindeki hükümetin kaynak bulmak umuduyla hazırladığı, hazine arazilerinin satışını kolaylaştıran düzenlemeleri içeren ve bu arada yabancılara toprak satışıyla 1. derece doğal sit alanlarının imara açılmasını öngören tasarı ilk olarak 1993 Mayıs'ında gündeme getirilmişti. Tasarı, birinci derece doğal sit alanındaki arsa ve arazilerde, toplam inşaat alanı taşınmazın yüzölçümünün yüzde altısını geçmemek ve koruma planı koruma kurullarınca onaylanmak kaydıyla yapılaşma olanağı tanımaktaydı.

Sit alanlarının imara açılmasına izin veren tasarının temel gerekçesi, var olan kurullarla bu alanlarda yapılaşmaya kesin bir sınırlama getirilmesi ve koruma amaçlı kullanma planları yapılmamasından dolayı mülkiyet hakkının serbestçe kullanılamaması. Ancak kamuoyunda daha çok, önceki hükümet döneminde başlatılan bir uygulamanın hazineye getirdiği ağır yük ön plana çıkarılmakta. Buna göre, arazisi doğal sit alanı içinde bulunan kişi ve kuruluşlar değer tespitleri yaptırmakta, ardından da buna göre kendilerine

başka bir yerden hazine arazisi verilmekteydi. Hükümet yetkilileri çeşitli açıklamalarında, "sit takası" olarak anılan bu uygulamanın bugüne kadar kötüye kullanıldığını, pek çok kişinin arazi bedellerini yüksek göstermeye çalışarak hazine arazilerini ucuza kapatmaya çalıştığını belirtmişlerdir. Buna göre çözüm, sit alanlarının belli bir yüzdesini imara açarak hazine üzerindeki bu baskıyı azaltmaktır. 1. derecede doğal sit alanlarının yapılaşmaya açılmasından beklenen rakam 50-60 milyar dolar dolayında. Ancak kamuoyundan gelen yoğun tepkiler sonucunda hükümet geri adım atarak sit alanlarında yapılaşma oranını %3'e düşürdüğünü açıklamış, bir süre sonra da ilgili maddeyi tasarıdan çıkarmıştır. İlk bakışta tepkilerin göz önünde bulundurulup bu karardan tamamen vazgeçildiği sanılsa da gerçek çok geçmeden anlaşıldı. Yalnızca, söz konusu amaca ulaşmak için kullanılacak yeni araçların neler olabileceği düşünülüyordu. Sözgelimi, doğal siteleri belirleme yetkisini Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı koruma kurullarından alarak, Çevre ve Orman Bakanlığı içindeki çevre koruma kurullarına devretmek bunlardan biri olabilirdi. Sit alanlarını yapılaşmaya açma çalışmalarını şimdilik sessizce yürütülüyor; yeni formüllerin ne olduğunu zaman gösterecek.

Kamuoyunda genellikle "koruma kurullarının yasakçı zihniyetiyle yönetilen, çivi bile çakmanın yasak olduğu yerler" gibi olumsuz nitelemelerle anılan sit alanları yalnızca Türkiye'nin değil dünyanın da en seçkin doğal-kültürel varlıkları arasında yer alıyor. Üstelik, Türkiye'de doğal sit alanı olarak ilan edilen yerlerin, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, ülke yüzölçümünün çok küçük bir bölümünü kapladığı da bir gerçek. Düzenleme gerçekleştirildiğinde örneğin, Antalya'dan Düden Şelalesi, Kemer, Kaş; Muğla'dan Ölüdeniz, Saklıkent ve Çanakkale'den de Gelibolu yöresi yapılaşmaya açılacak. Bu alanlarda zaten yürürlükteki kurallar gereğince (lokanta, büfe, kafeterya, soyunma kabinleri, wc, gezi yolu, açık otopark vb) halkın yararlanmasına açık dinlenme-eğlenme amaçlı günübirlik tesisler yapılabilmekte. Üstelik, sit alanlarındaki yapılaşma bununla da sınırlı kalmamakta, özel sektörün ve kamunun buralarda kaçak yapılaşmaya gittiği de bilinmektedir. Ancak, bu durum yeterli görülüyor olacak ki, buralardan da daha fazla gelir elde etmenin yolları aranıyor. AKP'nin, hazineye ait taşınmazları satma yönündeki son girişimi sırasında, pek çok kamu binasının, üzerinde iyelik kurulması ya da yapı yapılması olanaklı olmayan yerlerde bulunduğu anlaşılmamasıyla birlikte "sorunun çözümü", yani sit alanında ya da kıyıda bulunan söz konusu taşınmazların satışı için yeni yöntem arayışına girmesi buna örnek verilebilir.

Sit alanlarının, bir bölümünün de olsa, imara açılmasının, doğal ve kültürel mirasın toplum yararına aykırı biçimde kullanılmasına yol açacağı, buralarda, önceden bir biçimde yapılmış yapılar için af anlamına geleceği

açıktır. Ormanla ilgili yasal düzenleme girişimlerinin orman yangınlarının sayısını artırmasına benzer biçimde, sit alanlarını imara açacak tasarı daha yasalaşmadan kimi olumsuz etkileri görülmeye başlandı bile. Gazetelerden sit alanları fiyatlarının yaklaşık %10 yükseldiği haberlerini okumak olanaklı. Her ne kadar yetkili ağızlardan, söz konusu düzenlemenin sit alanlarını imara açmak anlamına gelmediği, zaten buradaki yapılaşmanın koruma kurullarının denetiminde olacağı vurgulansa da, bir taraftan da engeli aşmanın yolları araştırılmaya başlandı bile. Bu yolda, akla gelen ilk çözüm büyük ölçüde siyasal iktidarların denetiminden uzak çalışan koruma kurullarının kaldırılıp bu görevin Çevre ve Orman Bakanlığına devredilmesi olmaktadır. Hükümet böylece tamamen kendi denetiminde oluşmuş kurullar aracılığı ile sit alanlarında yapılaşma izinleri verebilecektir. Koruma kurullarında yakın zamanda yaşanan tasfiyeyi de bu sürecin bir parçası olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Önce ekonomik kriz, ardından Irak Savaşı'nın olağanüstü koşulları belki yeni iktidarın ekonomi ve dış politikalarının değerlendirilmesinde bir "öztir" olarak kabul edilebilir; peki ya çevre politikaları? Bu konuda söylenebilecek tek şey yeni iktidarın geçmişten kalma kötü bir alışkanlığı daha da güçlendirerek sürdürdüğüdür. Türkiye'de ekonomi ne zaman sıkıntıya girse akla ilk gelen çözüm yollarından biri doğal varlıkların ekonomik değerinden yararlanmak olmuştur. Özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra, ekonomide yaşanan döviz sıkıntısına çare bulma uğruna, kıyıların, ormanların, tarım alanlarının Turizmi Teşvik Kanunu gibi yasal düzenlemeler ve göz yummalarla yağmaya açılmasının sonuçlarını bu alanların bugünkü durumundan anlamak olanaklıdır. Aradan 20 yıldan fazla geçtiği halde, yine ekonomik darboğazı aşmak için bu doğal değerlerin pazarlanmasına bel bağladığımızı göre, çok fazla şey değişmiş görünmüyor.

Ormanların özelleştirilmesi, sit alanlarının imara açılması, kıyıda özel mülkiyete yer verilmesi, maden faaliyetlerinin bütün doğal ve kültürel alanlarda serbestleştirilmesi ve yabancı uyruklu kişilerle yabancı ticaret şirketlerinin taşınmaz edinebilmeleri önündeki engellerin kaldırılması girişimlerini aynı bütünün birer parçası olarak görmek gerekmektedir. Bir başka açıdan bu tutum, yeni sağ politikaların, ülkenin ekonomi ve siyasette dışa bağımlılığının doğal bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Örneğin Türkiye'nin kamu yönetiminin alacağı doğrultunun belirlenmesinde önemli yer tutan uluslararası kuruluşlardan Dünya Bankası'nın "kıyı ve orman yönetimi" ile ilgili politikalarına ve yayınlarına bakıldığında, buraların doğal değerlerinden çok ekonomik getirisine önem verildiği, bu varlıkların ekonomi için taşıdığı gizilgücün ön planda tutulduğu görülecektir. Dolayısıyla aslında bu konuda da hükümetin büyük uluslararası kuruluşların politikalarına uygun bir

UTAP İNCELEMESİ

tutum izlediği rahatlıkla söylenebilir. Bireysel çıkarların değil, toplum yararının öncelikle gözetilmesi gereken bu yerlerle ilgili düzenlemeler gerçekleştirilirken hiçbir sivil toplum örgütüne danışma gereği duyulmadığını da eklemek gerekir. Ormanların özelleştirilmesi, sit alanlarının imara açılması, kıyıda özel mülkiyete yer verme girişimleriyle ülkenin doğal, tarihsel ve kültürel mirasının geride kalan son bölümü de böylece pazar ekonomisinin çarklarına terkedilmek istenmektedir. Ekonomik sıkıntıları doğal değerleri pazarlayarak aşmaya çalışmak günün koşulları içinde en uygun davranış olarak görülebilir. Peki ya satacak bir şey kalmazsa?